

Iwona Latkowska
Wydział Humanistyczny
Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy
im. Jana Długosza w Częstochowie

*Oslona kontrwywiadowcza
Okręgu Generalnego/Okręgu Korpusu nr V
w Krakowie w latach 1918–1939*
Streszczenie

Lata 20. i 30. XX wieku upłynęły pod znakiem tworzenia się nowych państw, walk o granice, prób budowania zintegrowanego systemu bezpieczeństwa Polski, kształtowania relacji międzynarodowych oraz zdobywania informacji o potencjale militarnym i zamiarach wroga. Wysiłek ten podjęły zarówno wojskowe służby wywiadowcze II Rzeczypospolitej jak również pozostałe państwa świata. Celem pracy była analiza zabezpieczenia kontrwywiadowczego prowadzonego przez utworzoną w tym celu terenową placówkę, tj. Samodzielny Referat Informacyjny funkcjonujący przy Dowództwie Okręgu Korpusu nr V w Krakowie (nazwa ta funkcjonowała od 1924 r.). Na wspomnianym obszarze Samodzielny Referat Informacyjny realizował działania kontrwywiadowcze w latach 1918–1939.

Założeniem pracy była analiza działalności polskiej placówki kontrwywiadowczej i zabezpieczenia podlegającego mu terenu, w kontekście zwalczania szpiegostwa pochodzącego z najważniejszych kierunków tj. niemieckiego, czechosłowackiego i radzieckiego, a także poszczególnych mniejszości narodowych występujących w oddziałach wojskowych i w przestrzeni społeczno-politycznej tego okręgu. Nakreślenie całokształtu działalności Samodzielnego Referatu Informacyjnego OK V Kraków było możliwe dzięki odtworzeniu jego struktur organizacyjnych, współpracy z innymi organami bezpieczeństwa a przede wszystkim rozpracowywanych afer szpiegowskich.

Praca została podzielona na cztery tematycznie i logicznie powiązane rozdziały. Pierwszy z nich pt. *Dowództwo Okręgu Generalnego/Korpusu nr V w Krakowie 1918–1939* składa się z dwóch podrozdziałów, które odtwarzają proces kształtowania się nowych struktur organizacyjnych bezpieczeństwa państwa w okresie dwudziestolecia międzywojennego, a w szczególności genezy i rozwoju tytułowego referatu. Podjęto tu próbę ustalenia i historycznej rekonstrukcji organizacji samego Dowództwa Okręgu Generalnego nr V w Krakowie (od 1921 r. Dowództwo Okręgu Korpusu), jego struktury, organizacji wojskowej i administracyjnej, a

także zmian następujących w kolejnych latach dwudziestolecia międzywojennego. Istotną częścią tego rozdziału pracy była analiza kontekstu historycznego, społeczno-politycznego oraz gospodarczego (tj. przemysłu) obejmującego tereny DOG/DOK V z uwzględnieniem zmian terytorialnych okręgu, których natężenie przypadło zwłaszcza w początkowym okresie II RP. Wskazano w nim zależność zadań dowództwa okręgu od sytuacji na granicach, odtworzono szczegółowy zarys geograficznych ram okręgu i trudności związane z ich wytyczeniem, uwzględniono też różne koncepcje podziałów terytorialnych i ich wpływ na funkcjonowanie DOG/DOK V. W tej części pracy istotnym wątkiem okazał się związek granic terytorialnych z podziałem etnicznym społeczeństwa oraz potencjałem przemysłowym. Obok szczegółowego opisu zróżnicowania etnicznego i mapy przemysłowej okręgu – istotnego elementu modernizacji polskich sił militarnych czy odradzania się krajowej gospodarki, ukazano najsilniejsze jak i najslabsze ogniwa rozwoju tych terenów, ważnych z uwagi na to, iż był to ważny ośrodek siły państwa polskiego a zarazem obszar działania organów kontrwywiadowczych. Czynniki etniczne i gospodarcze stanowiły kluczowe tło rozwoju i kondycji okręgu, miały też znaczenie dla analizy zawartej w dalszych częściach pracy.

Drugi rozdział pracy pt. *Organizacja służby kontrwywiadowczej na obszarze DOG/DOK nr V 1918–1939*, omawiał kształtowanie aparatu kontrwywiadowczego w trzech zasadniczych etapach, które składały się na strukturę tego rozdziału. Ważnym dopełnieniem w tej części pracy były liczne biogramy pracowników zatrudnianych w placówkach zmieniających się struktur, w tym Samodzielnego Referatu Informacyjnego, odtworzone przede wszystkim dzięki Teczkom Akt Personalnych zdeponowanych w Wojskowym Biurze Historycznych Centralnego Archiwum Wojskowego oraz Instytucie Pamięci Narodowej. Krytycznej ocenie poddano strategię niejednolitej rekonstrukcji na szczeblu terenowym analogicznych jednostek, omówiono konsekwencje takich działań pod kątem sprawności funkcjonowania oraz ich trwałości. Ważnym elementem tej części pracy była refleksja nad przyczynami niepowodzeń prowadzonych działań kontrwywiadowczych, w tym celu przedstawiono mankamenty psychologiczne (morale i kondycja czynnika ludzkiego), kadrowe, finansowe i inne, które łącznie wpływały na stan i skuteczność prowadzonych działań.

Kolejne dwa rozdziały pracy dotyczą analizy kluczowych obszarów działalności Samodzielnego Referatu Informacyjnego, będących pochodną obowiązujących instrukcji organizacyjnych oraz wytycznych pracy. Rozdział trzeci pt. *Działalność na polu kontrwywiadowczym* omawiał zadania placówki podejmowane wobec zwalczania najbardziej aktywnych wywiadów występujących na terenie DOK V Kraków, tj. niemieckiego, radzieckiego i czeskiego. Na strukturę tej części pracy złożyły się szczegółowe analizy

postępowań w ramach rozpracowywania działań komunistycznych i szpiegowskich. Rozdział wzbogacają dane statystyczne, a tam gdzie było to możliwe konkretne metody działania, których analiza pozwoliła na ocenę czynników warunkujących sprawność funkcjonowania kontrwywiadu wojskowego i syntezę dotyczącą efektywności polskich służb w zwalczaniu szpiegostwa.

Ostatni, czwarty rozdział pt. *Działalność na polu narodowościowym (narodowo-politycznym)* został poświęcony podejmowanym przez Samodzielny Referat Informacyjny działaniom związanym z analizą stanu narodowościowego wojska czy jednostek wchodzących w skład OK V oraz obserwacją zachowań żołnierzy niepolskiego pochodzenia. Struktura tego rozdziału odzwierciedla skalę aktywności poszczególnych mniejszości na polu działalności uznawanej przez władze II RP za antypaństwową. Specyficzną cechą tego rozdziału było to, iż działalność narodowościowa Samodzielnego Referatu Informacyjnego miała w istocie charakter sprawozdawczy, odbiegała więc od cech typowych dla tej placówki, jakie zostały omówione we wcześniejszych częściach pracy. Bez wątpienia jednak aspekty uwzględnione w tym rozdziale stanowiły ważne dopełnienie analizy działalności kontrwywiadowczej i pozwoliły na ostateczny bilans aktywności placówki w okresie międzywojennym.

Latkowicz
03.06.2020